

Романюк В. В.

*викладач кафедри кримінального процесу Харківського національного університету
внутрішніх справ*

Гласність і відкритість під час кримінального провадження щодо неповнолітніх

Кримінальна юстиція щодо неповнолітніх має бути організаційно відокремлена від системи кримінального правосуддя для дорослих та здійснюватися у відмінних від нього формах [1].

Новелою Кримінального процесуального кодексу України беззаперечно є його вимога до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду та всіх інших осіб, що беруть у ньому участь під час кримінального провадження щодо неповнолітнього, в тому числі під час провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, обов'язково здійснювати процесуальні дії в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим та психологічним особливостям, роз'яснювати суть процесуальних дій, рішень та їх значення, вислуховувати його аргументи при прийнятті процесуальних рішень та вживати всіх інших заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього (ч. 2 ст. 484 КПК України) [2].

На даний момент кримінальне провадження щодо неповнолітніх представляє ускладнену процесуальну форму, що обумовлено обґрунтованим прагненням законодавця надати неповнолітнім правопорушникам більшу (порівняно з дорослими) кількість гарантій їх прав та законних інтересів, тому що неповнолітні є особливими суб'єктами правовідносин в силу свого віку, фізіологічних, соціально-психологічних та інших ознак. Тим часом відомо, що міжнародно-правові стандарти в цілому орієнтують на спрощення процедури розслідування і судового розгляду кримінальних проваджень щодо неповнолітніх [3; 4; 5].

Одним з найважливіших факторів, що впливають на розвиток національного законодавства, є норми міжнародного права. Відповідно до ст. 9 Конституції України

діючі міжнародні договори, згоду на які надала Верховна Рада України, є частиною національного законодавства України [6]. Ця норма Основного Закону накладає на нашу країну серйозні зобов'язання в частині сумлінного виконання міжнародно-правових норм, особливо тих, які ратифіковані Україною, а також у частині забезпечення їх реалізації в національному законодавстві та правозастосовчій діяльності.

Наявність в КПК України глави 38, присвяченій кримінальному провадженню щодо неповнолітніх, зовсім не означає, що кодекс створив особливу модель ювенального кримінального процесу, оскільки далеко не всі основні ідеї ювенальної юстиції знайшли своє відображення і розвиток у чинному КПК. Це означає, що реформування кримінального провадження щодо неповнолітніх повинно продовжуватися. Уявляється, що законодавцю, крім іншого, необхідно звернути увагу на дію принципу гласності і відкритості судового провадження під час кримінального провадження щодо неповнолітніх (п. 20 ч. 1 ст. 7 КПК України).

Конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 р. закріплює, що преса і публіка можуть не допускатися на судові засідання, коли цього вимагають інтереси неповнолітніх (ч. 1 ст. 6). Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. встановлює, що будь-яке судове рішення у кримінальній справі має бути публічним, за винятком тих випадків, коли інтереси неповнолітніх вимагають іншого (п. 1 ст. 14). Пекінські правила зобов'язують поважати право неповнолітніх на конфіденційність на всіх етапах, щоб уникнути заподіяння йому шкоди через непотрібну гласність або через шкоду репутації (п. 8. 1). Разом з тим КПК України при перерахуванні випадків здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини не надто категоричний: «Слідчий суддя, суд *може* прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні...» (п. 1 ч. 2 ст. 27). Формулювання диспозиції цієї статті фактично допускає альтернативність, тобто суддівський розсуд. Про це свідчить також зміст п. 2 ч. 3 листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03.10.2012 № 223-1430/0/4-12 «Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» в якому йдеться про те, що «...Слід зауважити, що згідно з ч. 2 ст. 27 КПК кримінальне провадження в судах усіх інстанцій здійснюється відкрито, крім *деяких* випадків, коли суд може (тобто має право, а не зобов'язаний) прийняти рішення про розгляд справи в закритому засіданні [7]. Зокрема, у разі надходження клопотання неповнолітнього обвинуваченого, його захисника або законного представника про здійснення судового розгляду за участю неповнолітнього обвинуваченого у закритому судовому засіданні правильним вбачається, з'ясувавши думку сторони обвинувачення та потерпілого, задовольняти таке клопотання.

Як бачимо, в основних законодавчих актах передбачено розгляд справ про злочини, вчинені неповнолітніми, у відкритих судових засіданнях, і лише за спеціальним вмотивованим рішенням суду справи можуть розглядатись у закритому судовому засіданні.

Таким чином, в законодавстві України конфіденційність судового процесу під час кримінального провадження щодо неповнолітніх безпосередньо не встановлено.

Все це дозволяє зробити висновок про те, що відкрите судове засідання у кримінальних провадженнях встановлюється за правило. До того ж слід зазначити, що Кримінальний кодекс України не передбачає відповідальність за розголошення інформації, яка стала відома в ході закритого судового розгляду його учасникам.

Таким чином, законодавцю необхідно задуматися над забезпеченням конфіденційності провадження під час кримінального провадження щодо неповнолітніх, а почати варто з закріплення відповідного положення в КПК України, як це зроблено, наприклад, в КПК Казахстану (ст. 482) [8], КПК Азербайджану (ст. 432. 4. 5) [9].

Такий підхід обумовлений в першу чергу метою ювенального правосуддя - **забезпечення благополуччя неповнолітнього.**

Наведений аналіз окремих положень КПК України, на наш погляд, досить принципових і важливих для кримінального провадження щодо неповнолітніх, свідчить про нагальну потребу подальшого вдосконалення кримінального процесуального законодавства, і починати, безумовно, варто з приведення законодавства у відповідність до норм міжнародного права.

Список використаних джерел:

1. Принципи системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні. - [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/golovna_storinka/uchasniki_kruglogo_stolu_uzagalnili_metodichni_rekomendaciji_dlja_suddiv_z_pitan_zdijsnennja_krimin_a.html
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 [Текст] / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. - Х.: Право, 2012. - 768 с.
3. Конституція України. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ООН від 16.12.1966. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043
6. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх від 29.11.1985. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_211
7. Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03.10.2012 № 223-1430/0/4-12. - [Електронний ресурс] <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v1430740-12>
8. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 13.12.1997. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://legislationline.org/download/action/download/id/3300/file/CPC_Kazakhstan_1997_amended_2010_ru.pdf
9. Уголовно-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики от 14 июля 2000 года № 907-ПГ. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14110/preview>